

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

КРИМІНОЛОГІЯ
МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Електронний ресурс

Харків – 2024

УДК 343.9(477)
К 85

Рецензенти:

Ю. Шинкарьов – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри правового регулювання економіки ХНЕУ ім. С. Кузнеця;

Г. Зубенко – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, заступник декана юридичного факультету з наукової роботи.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 9 від 18 червня 2024 року)*

Кримінологія : матеріали до семінарських занять [Електронний ресурс] /
К 85 укладачі : О. М. Храмцов, О. О. Бондаренко, О. П. Шайтуро, Г. С. Рибалко. –
Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – (PDF 30 с.)

Матеріали до семінарських занять містять тематичний план навчальної дисципліни, методичні вказівки до семінарських занять, критерії оцінювання відповідей на семінарських заняттях та список рекомендованої літератури.

Рекомендовано для студентів третього курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету, які навчаються за спеціальністю 081 Право.

УДК 343.9(477)

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2024

© Храмцов О. М., Бондаренко О. О.,
Шайтуро О. П., Рибалко Г. С., уклад.,
2024

ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. Тематичний план навчальної дисципліни	6
3. Методичні вказівки до семінарських занять	13
4. Розподіл балів, які отримують студенти та критерії оцінювання.....	23
5. Рекомендована література	26

1. ВСТУП

Запропоновані матеріали до семінарських занять з навчальної дисципліни «Кримінологія» відображають основні форми, об'єм і напрямки роботи, студентів юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають високу правосвідомість та правову культуру, володіють необхідними в їхній професійній діяльності знаннями і практичними навичками для вирішення конкретних завдань в галузі дослідження сучасного стану злочинності та розробки засобів протидії їй; здібних самостійно і грамотно орієнтуватись у сучасних теоріях про особу злочинця та причинах злочинної поведінки, приймати виважені та обґрунтовані рішення в сфері практичної діяльності по протидії різним видам злочинності.

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких загальних та спеціальних компетенцій:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу як методів кримінологічних досліджень (ЗК-1).

знати: методика та методологію кримінологічної науки;

вміти: критично оцінювати висновки проведених наукових досліджень в галузі вивчення і протидії злочинності;

володіти навичками: проведення наукових досліджень теоретичного та практичного спрямування в галузі кримінології.

- здатність застосовувати кримінологічні знання у практичних ситуаціях своєї професійної діяльності по протидії злочинності (ЗК-2):

знати: основні теорії злочинності та існуючі напрямки протидії їй у світі;

вміти: здійснювати критичний аналіз спеціалізованої літератури з кримінологічної тематики;

володіти навичками: публічного відстоювання власної позиції з приводу отриманих кримінологічних знань.

- знання та розуміння предметної області кримінології та розуміння професійної діяльності в сфері протидії злочинності (ЗК-3):

знати: предмет та методи дослідження злочинності як соціально-правового явища;

вміти: застосовувати кримінологічні знання в професійній діяльності по протидії злочинності;

володіти навичками: запобігання факторів, які сприяють злочинності у професійній сфері по протидії злочинності.

- здатність спілкування державною мовою з питань кримінологічної науки, вміння правильно, логічно, ясно формулювати свої думки з різних питань кримінологічної науки (ЗК-4):

знати: основну термінологію кримінологічної науки державною мовою;

вміти: обґрунтовано, юридично грамотно викладати свою думку в усній та письмовій формі з питань кримінології;

володіти навичками: надання аргументованих пропозиції з питань теорії та практики протидії злочинності.

- здатність вивчати іноземні кримінологічну наукову літературу мовою оригіналу (ЗК-5):

знати: основну термінологію кримінології іноземною мовою;

вміти: аналізувати кримінологічну інформацію іноземною мовою;

володіти навичками: професійного спілкування з кримінологічних проблем іноземною мовою;

- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій з метою ефективної протидії злочинності (ЗК-13):

знати: історичні, моральні, культурні та інші передумови існування злочинності в суспільстві;

вміти: нейтралізувати вплив криміногенних факторів в сфері професійної діяльності;

володіти навичками: оцінки норм різних галузей права та предмет ефективності в протидії сучасній злочинності.

- повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи (СК-3):

знати: зміст законодавчого принципу поваги до честі та гідності при здійсненні заходів протидії злочинності;

вміти: застосовувати норми Конституції та інших законодавчих актів, які забезпечують повагу до честі та гідності людини;

володіти навичками: забезпечення права людини на честь та гідність в професійній діяльності по протидії злочинності.

- знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини в сфері протидії злочинності (СК-4):

знати: міжнародні стандарти прав людини у сфері протидії злочинності;

вміти: застосовувати міжнародно-правові документи, які забезпечують права людини і громадянина в діяльності по протидії злочинності;

володіти навичками: складання правових документів, які забезпечують охорону стандартів прав людини в сфері протидії злочинності з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

- знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права в сфері протидії злочинності (СК-8):

знати: норми матеріального і процесуального права в сфері протидії злочинності;

вміти: аналізувати норми матеріального і процесуального права в сфері протидії злочинності;

володіти навичками: складати документи матеріального і процесуального права в сфері протидії злочинності.

- здатність до самостійної підготовки актів правозастосування в сфері протидії злочинності (СК-15):

знати: законодавство в сфері протидії злочинності;

вміти: застосовувати законодавство в сфері протидії злочинності;

володіти навичками: оцінки стану злочинності та заходів протидії їй в різні часи існування української держави.

- здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів в сфері протидії злочинності, розуміння їх правового характеру і значення (СК-16);

знати: законодавче забезпечення та практику його застосування суб'єктами протидії злочинності;

вміти: оцінювати ефективність діяльності суб'єктів запобігання злочинності;

володіти навичками: надання пропозицій щодо вдосконалення правового забезпечення протидії злочинності.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1. Загальна частина кримінології

Тема 1

Поняття, предмет і система кримінології

Поняття кримінології. Предмет кримінології. Система кримінології: Загальна частина та Особлива частина. Місце кримінології серед інших наук. Співвідношення кримінології з іншими науками.

Методологічні основи української кримінології. Соціологічний, біопсихологічний і юридичний підходи до дослідження кримінологічних проблем.

Місце кримінології в системі наук, її співвідношення з правовими і суспільними галузями знань. Міждисциплінарний, загальнотеоретичний, комплексний характер кримінології.

Теоретичне і практичне значення кримінології, використання кримінологічних знань в практичній діяльності юриста. Кримінологія як навчальна дисципліна у вищих навчальних закладах України.

Тема 2

Історичні етапи розвитку кримінології

Витоки кримінології. Середньовічна практика впливу на злочинність. Класична школа кримінального права: наукові шукання Беккарія; ідеї Говарда про гуманізацію покарання; принципи законодавства за Бентамом; впровадження Фейербахом ідей класичної школи у практиці кодифікації.

Перші статистичні дослідження злочинності (А. Геррі, А. Кетле). Антропологічний підхід до вивчення злочинця. Кримінальна соціологія.

Позитивний напрямок науки про злочинність. Злочинність як виродження соціального організму. Соціальна дезорганізація (Е. Дюркгейм).

Концепції розумової недостатності злочинців. Концепції конституційної схильності до злочину. Пошуки гену злочинності. Клінічна кримінологія. Психоаналітичні концепції причин злочинності. Соціобіологічна теорія деструктивності, теорія стигми, теорія диференціальної асоціації та інші соціологічні підходи.

Радикальна кримінологія.

Розвиток сучасної кримінологічної думки в Україні.

Тема 3

Злочинність та її показники

Уявлення про злочинність як про один із видів поведінки, що відхиляється від норми. Поняття злочинності, її кримінологічні ознаки. Співвідношення злочинності і злочину.

Показники злочинності: загальна характеристика. Кількісні та якісні, абсолютні та відносні показники злочинності. Рівень злочинності, рівень судимості, соціальні наслідки («ціна») злочинності, коефіцієнти. Структура, характер, географія злочинності.

Динаміка злочинності. Обставини, що впливають на зміну параметрів злочинності. Показники динаміки злочинності: абсолютний приріст, темп зростання та темп приросту. Базисний і ланцюговий способи розрахунку.

Латентна злочинність. Види латентності злочинів. Диференціація злочинів у залежності від ступеня їх латентності. Засоби виявлення латентних злочинів і їх використання в практиці органів внутрішніх справ.

Стан, основні тенденції і особливості сучасної злочинності в Україні. Порівняльна характеристика злочинності в Україні та інших державах.

Тема 4

Детермінація злочинності

Загальне поняття кримінальної детермінації. Види зв'язків між явищами. Зміст, механізм і характер казуального зв'язку в соціальному середовищі. Поняття причин і умов, їх співвідношення. Причинність у кримінології і кримінальному праві. Причинно-наслідкові комплекси і кримінологічні фактори злочинності. Зворотній зв'язок між злочинністю і факторами, що її породжують.

Класифікація детермінант злочинності за рівнем: фактори загального порядку, видові (групові) та індивідуальні. Класифікація детермінант злочинності за природою виникнення: об'єктивні та суб'єктивні. Класифікація детермінант злочинності за змістом: економічні, політичні, соціальні, правові та правозастосовчі, організаційно-управлінські.

Криміногенні фактори сучасної злочинності в Україні.

Тема 5

Кримінологічне вчення про особу злочинця

Уявлення про особу злочинця як про окремий соціальний тип особи та інші підходи до розгляду проблеми особи злочинця. Поняття особи злочинця, її основної ознаки. Обсяг, рівні, межі та способи вивчення особи злочинця в кримінології. Співвідношення поняття особи злочинця з суміжними юридичними поняттями (суб'єкт злочину та ін.). Теоретична доцільність і практична значимість поняття особи злочинця.

Структура особи злочинця, її види. Дискусія про співвідношення соціального і біологічного в особі злочинця.

Найбільш важливі риси кримінологічної характеристики особи злочинця. Соціально-демографічна і правова характеристика злочинців. Соціальні ролі, статуси, морально-психологічні особливості злочинців.

Типологія особи злочинця і класифікація злочинців.

Засоби отримання інформації про особу злочинця і її використання у практичній діяльності по запобіганню злочинності.

Тема 6

Детермінація окремого злочину

Зміст причин і умов індивідуальної злочинної поведінки, їх співвідношення з детермінантами злочинності. Поняття та елементи механізму індивідуальної злочинної поведінки. Діяльність з виявлення механізму конкретного злочину.

Обставини, що впливають на формування негативної спрямованості особи. Форми процесу засвоєння інформації, що має значення в становленні антигромадської орієнтації особи. Джерела соціальної інформації, що визначають моральне формування злочинця: суспільство в цілому, малі соціальні групи (сім'я, побутове оточення, навчально-виробничі колективи, неформальні об'єднання антигромадської спрямованості, референтна група і окрема особа), власне «я» людини. Роль біологічних факторів і природного середовища в генезисі індивідуальної злочинної поведінки.

Поняття конкретної життєвої ситуації, її роль в індивідуальній злочинній поведінці: Класифікація конкретних життєвих ситуацій за джерелами створення, змістом і іншими основами. Типові обставини, що сприяють вчиненню злочинів, маючи найбільшу питому вагу в структурі злочинності. Приводи до вчинення злочинів.

Кримінальна мотивація поведінки людини. Роль потреб, інтересів, ціннісної орієнтації, стереотипів поведінки, почуттів та емоцій, вольових і інтелектуальних якостей людини в процесі формування мотиву злочинної поведінки. Типи злочинної поведінки (вольова, імпульсивна, звична, необережна). Особливості розвитку мотивації при різноманітних типах злочинної поведінки.

3. Розвиток злочинності в Україні, та її сучасний стан
4. Латентна злочинність

Методичні вказівки

Дослідження питань даної теми дозволяє дійти висновку, що поняття злочинності є фундаментальною категорією кримінології як науки, і тому відповідна тема займає центральне місце в учбовому курсі дисципліни. Необхідно чітко визначити, що таке злочинність і яким показниками вимірюється її стан в країні, або в тому чи іншому регіоні.

Студентам необхідно отримати знання про основні показники злочинності: рівень, динаміка злочинності, вміння розраховувати коефіцієнти злочинності. Визначаючи показники злочинності треба, насамперед, окреслити структуру, тобто з'ясувати співвідношення між складовими частинами.

Характеризуючи сучасний стан злочинності в Україні необхідно дослідити динаміку злочинності за допомогою коефіцієнтів злочинності. Структура злочинності є важливим показником злочинності, тому їй необхідно приділити особливу увагу. Необхідно визначити співвідношення окремих груп злочинів та прослідити зміну їх рівня у часі.

Дослідження рівня та видів латентної злочинності є однією з важливих завдань кримінології. Студенти-юристи повинні вміти самостійно класифікувати різні види злочинів за ступенем їх латентності, знати види латентності та сучасні методи дослідження латентної злочинності, мати уяву про основні причини цього явища та шляхи зменшення рівня латентності.

Семінарське заняття 3

Кримінологічне вчення про особу злочинця

План

1. Теорії про особу злочинності.
2. Історія розвитку дослідження особи злочинності та сучасний стан
3. Типологія злочинців, та їх особливості

Методичні вказівки

Однією з основних складових предмета науки кримінології є вчення про особу злочинця. Без нього неможливо до кінця з'ясувати всі інші кримінологічні проблеми, будь-то детермінанти злочинності чи організація запобігання їй.

При вивченні даної теми здобувачі вищої освіти повинні з'ясувати сутність поняття «особистість особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення», знати його співвідношення з такими поняттями, як «особа злочинця», «криміногенна особистість», «суб'єкт кримінального правопорушення», «особа винного», а

також співвідносити зі специфічною якістю «суспільна небезпечність особи». У цьому зв'язку доцільно акцентувати увагу на позиції, що пов'язує розуміння особи злочинця з її провідною соціальною діяльністю.

Вивчаючи кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, здобувачі вищої освіти повинні диференціювати це поняття з поняттям особи злочинця як системи соціальних і психічних властивостей, що обумовлюють її суспільну небезпеку та детермінують скоєння злочину.

За допомогою аналізу спеціальної літератури здобувачі вищої освіти повинні вивчити дискусійне питання про співвідношення природного та соціального в особистості людини, яка вчиняє злочин. Через це здобувач вищої освіти повинен визначити своє ставлення до даної проблеми і уміти пояснити, яким чином властивості особи, які мають біологічний характер (ознаки статі, віку, фізичного і конституційного стану, темпераменту, здібностей та ін.) впливають на злочинну поведінку; які соціальні чинники чинять вплив на особу та її поведінку, детермінуючи злочин.

Слід розібратися також в основних властивостях та ознаках особистості особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, що становлять її структуру і виражаються в складових її кримінологічної характеристики.

Логічним завершенням вивчення даної теми повинна бути класифікація (групування осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, за одним простим критерієм) та типологія (групування за складними комплексними критеріями).

За глибиною та стійкістю антисоціальних установок особистості виділяють такі типи: випадкові, ситуаційні, злісні, особливо злісні злочинці.

За змістом мотивації: насильницькі (агресивні), корисливі, корисливо-насильницькі, злісні соціально дезорганізовані типи, необережні.

За типами психологічної готовності до вчинення кримінального правопорушення (злочину): «ігровий» тип – задоволення потреби стосується не тільки результату, отриманого від злочину, а й самого процесу вчинення злочину; «звичний» тип – вихідна готовність до вчинення злочину, звичність кримінальної поведінки, упевненість в успіху злочину; «обережний» тип – вчиняє злочин лише при дуже сприятливому збігу обставин; «невпевнений» тип – характеризується внутрішньо конфліктним способом прийняття рішення, злочин як вихід з проблеми, яку неможливо вирішити законним шляхом; «імпульсивний» тип – схильність до вчинення злочину виникає як емоційна реакція на певну життєву ситуацію; «конформний» тип – вчинення злочину виникає як результат впливу інших осіб.

Урахування загальних і специфічних ознак особистості злочинця здійснюється під час професійної діяльності в таких напрямках: у процесі статистичного аналізу злочинності з урахуванням характеристики осіб, що вчиняють злочини; для встановлення й вивчення причин та умов учинення конкретних злочинів; під час проведення індивідуально-виховної та профілактичної роботи спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності; під час призначення судом покарання або звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Семінарське заняття 4

Детермінація окремого злочину

План

1. Ситуація та її місце у механізмі конкретного злочину
2. Сутність поняття та загальна характеристика механізму скоєння конкретного злочину
3. Ситуація скоєння конкретного злочину. Види криміногенних ситуацій

Методичні вказівки

Особливість причинного зв'язку на рівні одиничного злочину полягає в унікальності події та її випадковості. Можна говорити лише про ту чи іншу ступінь вірогідності вчинення злочину конкретною особою. Також вірогідний характер мають і уявлення про обставини (умови), які сприяють злочинній поведінці. Ситуація, за якої було вчинено злочин, кожного разу неповторна. Разом з тим, вона містить елементи, які більш-менш часто повторюються, тобто є типовими для певної категорії злочинів.

При вивченні даної теми особливу увагу слід приділити: а) умовам та інститутам соціального становлення особистості та їх значенню у формуванні негативних якостей особи злочинця, б) поведінці та віктимологічним особливостям жертви, характеру взаємодії зі злочинцем, в) ситуації вчинення кримінального правопорушення (злочину).

У межах даної теми здобувач вищої освіти повинен вміти аналізувати різні види ситуацій вчинення кримінального правопорушення (злочину): 1) в залежності від джерела виникнення (створена злочинцем, іншими особами, зовнішніми явищами (наприклад, стихійними лихами); 2) за змістом (проблемна, конфліктна тощо); 3) за характером дії (нейтральна, провокуюча, сприятлива, несприятлива тощо).

Механізм злочинної поведінки – це зв'язок і взаємодія зовнішніх факторів об'єктивної дійсності та внутрішніх, психічних процесів і станів, що детермінують рішення вчинити кримінальне правопорушення (злочин), направляють і контролюють виконання цього рішення.

Механізм опосередкований певною послідовністю розвитку злочинних дій (стадій або елементів): формування мотивації, прийняття рішення, виконання, посткримінальна поведінка.

На основі вивчення особливостей різних видів злочинної поведінки – звичної, імпульсивної, умисної – здобувач вищої освіти повинен вміти аналізувати типи механізмів злочинної поведінки (повний та скорочений).

За допомогою отриманих теоретичних знань здобувачі вищої освіти повинні вміти самостійно складати програму вивчення причин та умов конкретного кримінального правопорушення (злочину) за матеріалами кримінального провадження та, проаналізувавши, вміти довести, чому особа

вчинила кримінальне правопорушення (злочин), та які саме передумови, причини призвели до розвитку кримінальної ситуації.

Семінарське заняття 5

Кримінологічна віктимологія

План

1. Поняття віктимології. Роль віктимологічних факторів у механізмі злочинної поведінки
2. Рівень віктимності. Структура віктимності
3. Особа потерпілого та її кримінологічне значення. Класифікація жертв злочинів
4. Віктимологічний фактор у механізмі конкретного злочину

Методичні вказівки

Питання даної теми присвячені дослідженню особистості жертви злочину і віктимологічним аспектам протидії злочинності. Віктимологія як напрямок наукових досліджень виник в рамках кримінології, оскільки соціальна практика потребує відповіді на питання: через які причини або обставини ті чи інші особи або соціальні групи стають жертвами злочинних посягань частіше ніж інші, які перебували в аналогічних ситуаціях. Основним завданням якої є вивчення причинного комплексу злочинності з урахуванням поведінки жертви злочинного посягання чи підвищеної схильності стати жертвою злочину.

При дослідженні природи віктимної поведінки, цей напрямок може бути казусним (не правовим), тобто заподіяння шкоди внаслідок екологічного лиха, техногенної катастрофи тощо, та деліктним (правовим: цивільно-правовим, адміністративно-правовим та кримінально-правовим) – заподіяння шкоди внаслідок протиправної поведінки.

Особливу увагу для кримінологічної науки становить розвиток кримінальної віктимології як комплексної міждисциплінарної галузі, що досліджує проблему жертви злочину з позицій кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого права, криміналістики та кримінології.

Кримінологічна віктимологія – вчення про жертву злочину, її кримінологічно-віктимологічні характеристики, якості та властивості; систему віктимологічних детермінант індивідуальної та групової віктимності, віктимізації та віктимної поведінки жертви злочину на основі накопичення віктимогенного потенціалу, а також систему заходів віктимологічної профілактики на загальному, спеціальному та індивідуальному рівнях.

Семінарське заняття 6

Запобігання злочинності. Прогнозування та планування запобіжної діяльності.

План

1. Поняття і основні теорії про причини злочинності
2. Детермінізм як науковий метод в кримінології
3. Сучасні теорії про причини злочинності
4. Причини злочинності в Україні на сучасному етапі.
5. Поняття, види та значення протидії злочинності
6. Правове регулювання протидії злочинності
7. Система протидії злочинності та її суб'єкти.
8. Ресурсне забезпечення та організація протидії злочинності

Методичні вказівки

Протидію злочинності слід аналізувати, виходячи з того, що вона є видом соціального контролю – сукупності заходів та методів впливу суспільства на небажані (відхилені) форми поведінки з метою їх мінімізації.

Здобувачі вищої освіти повинні з'ясувати структуру протидії злочинності, що складається з двох напрямків: 1) запобігання вчиненню кримінальних правопорушень (злочинів); 2) реагування на вчинені кримінальні правопорушення (злочини).

При розгляді теоретичних основ впливу на злочинність з метою зниження її рівня та усунення негативних наслідків використовується досить велика кількість термінів: «запобігання», «превенція», «попередження», «профілактика», «контроль», «боротьба» тощо. На основі аналізу наукової літератури здобувач вищої освіти повинен вміти обґрунтувати свою думку щодо змісту та співвідношення цих термінів та видів діяльності.

Основною метою запобігання та протидії злочинності є соціальна/громадська безпека → кримінологічна безпека. Стратегія запобігання злочинності багато в чому спирається на домінуючу концепцію злочинності, стан злочинності і активність криміналітету, а також повинна враховувати фактори, що зумовлюють протиправну поведінку. Важливим слід визнати також дослідження факторів, що утримують від вчинення злочинів.

При розгляді питань правового регулювання діяльності щодо запобігання та протидії злочинності варто приділити увагу аналізу законів, указів, програм, концепцій запобігання злочинності та окремим її видам як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях.

Здобувач вищої освіти повинен засвоїти поняття та систему суб'єктів запобігання та протидії злочинності. В залежності від мети та завдань, які реалізуються суб'єктами запобігання та протидії, їх функціональних обов'язків

виділяють різні класифікації суб'єктів: загальні та спеціальні; державні, приватні та громадські; національні та міжнародні.

Здобувач вищої освіти повинен вміти охарактеризувати напрямки діяльності спеціально уповноважених державних органів запобігання та протидії злочинності. Особливо необхідно зупинитись на діяльності громадськості щодо запобігання та протидії злочинності.

При вивченні даної теми варто також звернути увагу на діяльність міжнародних установ та організацій у сфері запобігання та протидії злочинності.

Семінарське заняття 7

Кримінологічна характеристика насильницької злочинності та запобігання їй

План

1. Поняття та кримінологічна характеристика насильницької злочинності
2. Стан, структура, динаміка насильницьких злочинів.
3. Типові прояви насильства
4. Кримінологічна характеристика особи насильницьких злочинців
5. Причини та умови вчинення насильницьких злочинів
6. Основні напрями протидії насильницьким злочинам

Методичні вказівки

При розгляді питань даної теми здобувачам вищої освіти слід звернути увагу на те, що вивчення насильства (фізичного та психічного) має важливе значення для встановлення характеру вчиненого злочину, віднесення його до категорії насильницьких. У кримінальному праві та кримінології немає єдності думок стосовно того, які злочини слід визнавати насильницькими. Одні вчені вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити тільки злочини, які мають безпосереднім об'єктом особу. Інші вважають, що до них відносяться і злочини, основним безпосереднім об'єктом яких є не тільки особа, а й інші об'єкти, наприклад, розбій, вимагання тощо. Треті взагалі вважають, що термін „насильницький злочин” слід замінити на „агресивний злочин”, як термін більш широкий і такий, що охоплює злочини, пов'язані із заподіянням різноманітної шкоди не тільки особі, а й іншим об'єктам.

На відміну від агресії, насильство завжди полягає у протиправному впливі на фізичні блага конкретної особи, її тілесну недоторканість (життя, здоров'я, статеву недоторканість). У кримінально-правовому сенсі насильство може бути фізичним (завдається безпосередньо з використанням фізичної сили особи або опосередковано через застосування спеціальних засобів, що завдають організму іншої людини фізичної шкоди) та психічним (як тиск на психіку через погрозу фізичного насильства чи завдання іншої значущої матеріальної чи моральної шкоди особі або близьким їй людям).

Насильницький злочин має наступні ознаки: 1) об'єктом насильницького злочину є життя, здоров'я, фізична та психічна недоторканість іншої особи (вони можуть бути як основним, так і додатковим об'єктом цих злочинів); 2) способом вчинення насильницького злочину може бути як фізичне, так і психічне насильство; 3) ці злочини вчиняються поза або всупереч волі потерпілої особи; 4) насильницькі злочини характеризуються ворожою, інструментальною та негативістською мотивацією. Особливістю ворожої мотивації є те, що винна особа відчуває ворожнечу та ненависть до потерпілого. Злочинам з такою мотивацією передують часто конфлікти між жертвою і злочинцем. Інструментальна мотивація характеризується тим, що при заподіянні фізичної шкоди потерпілому злочинець бажає досягти іншої мети, наприклад, корисливий мотив і мета в діях найманого вбивці. Негативістська мотивація у своїй основі містить бажання злочинця шокувати суспільство своїми діями; 5) наслідками цих злочинів є фізична, психічна шкода або реальна можливість заподіяння такої шкоди; 6) насильницькі злочини можуть бути вчинені лише умисно.

Здобувачі вищої освіти також повинні звернути увагу на те, що статистична картина насильницької злочинності в Україні відносно стабільна та складає близько 4-6% у загальній структурі злочинності. Найбільш поширеними різновидами насильницьких злочинних проявів є умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, умисні вбивства, звалтування, хуліганство тощо.

Насильницька злочинність відображає найбільш стабільні і постійні риси злочинності. Підтверджується висновок про переважно сімейно-побутовий (підґрунтям є тривала побутова або сімейно-побутова конфліктність) та ситуативно-дозвільний (характеризується ситуативними, одномоментними зіткненнями конфліктуючих сторін) характер насильницької злочинності в нашій державі. Окрім цього ще виділяють заздалегідь заплановані злочини та патологічні (діяння неосудних осіб, осіб з психічними аномаліями).

Особливістю запобігання насильницької злочинності є дієвість так званих кримінологічних (профілактичних) програм: втручання у кризові ситуації; припинення можливостей окремих категорій осіб вчиняти насильницькі злочини; виховна та інформаційна робота; залучення громадськості; надання допомоги жертвам, у тому числі віктимологічна профілактика.

Семінарське заняття 8

Кримінологічна характеристика професійної та організованої злочинності та запобігання їй

План.

1. Поняття організованої та професійної злочинності
2. Історія дослідження організованої та професійної злочинності
Кримінологічна характеристика організованої злочинності
3. Кримінологічна характеристика професійної злочинності

4. Основні причини та умови існування організованої та професійної злочинності в Україні
5. Транснаціональна організована злочинність
6. Протидія організованої та професійної злочинності в Україні та міжнародний досвід

Методичні вказівки

При розгляді питань даної теми здобувачі вищої освіти повинні усвідомити, що професійна та організована злочинність є усталеними і найбільш небезпечними видами злочинності.

Існування професійного злочинного середовища тривалий час офіційно не визнавалося. Вважалося, що є певна категорія осіб, які постійно займаються вчиненням злочинів, що обумовлено недоліками їх соціалізації. У науковій літературі радянського періоду вказувалося, що таких осіб так мало, що не має підстав для визнання існування самостійного виду злочинності – професійної. Але професійна злочинність як існувала, так і продовжує своє існування, розвиваючись в якості самостійного, одного з найбільш небезпечних видів злочинності, що в свою чергу визначає її попередження пріоритетними напрямком діяльності ОВС та суспільства в цілому.

Професійна злочинність існує і постійно змінюється в залежності від соціальних, економічних, правових і навіть політичних факторів. Вона не тільки заподіює істотну шкоду суспільству, але й сприяє відтворенню злочинного світу. Ознаки злочинного професіоналізму спостерігаються не тільки в загальнокримінальних злочинах, а й в злочинах у сфері економічної діяльності і злочинах у сфері використання електронно-обчислювальних машин. Професійна злочинність разом з організованою є найбільш небезпечними видами злочинності. Протидія та запобігання ним повинна бути пріоритетним напрямом у діяльності відповідних державних органів та суспільства в цілому.

При вивченні вказаної теми здобувач вищої освіти повинні враховувати складнощі у визначенні поняття організованої злочинності, які існують не лише в науковій літературі, а й в національних та міжнародних нормативно-правових актах. Особливу увагу необхідно приділити 11 загальним критеріям визначення організованої злочинності, що були розроблені у 1995 р. Радою Європейського Союзу та положенням чинного українського законодавства.

У ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. під організованою злочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. Види та ознаки цих злочинів, а також кримінально-правові заходи щодо осіб, які вчинили такі злочини, встановлюються Кримінальним кодексом України.

Посилення боротьби з професійною злочинністю потребує розробки таких заходів, які б дозволили зробити економічно не вигідними вчинення злочинів. Сприятиме цьому удосконалення і кримінально-процесуального і цивільного

законодавства, яке регулює питання відшкодування збитків, спричинених злочинною діяльністю.

Щодо організованої злочинності потребуються нові підходи протидії з урахуванням її зміни під впливом сучасних соціально-політичних факторів.

4. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ, ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Денна

Поточний контроль та самостійна робота								Контр ольна робота	Разом	Екза мен	Сума
Розділ 1				Розділ 2							
Т 1	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 8	Т 10	Т 13	20	60	40	100
5	5	5	5	5	5	5	5				

Заочна

Поточний контроль та самостійна робота								Контр ольна робота	Разом	Екза мен	Сума
Розділ 1				Розділ 2							
Т 1	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 8	Т 10	Т 13	20	60	40	100
-	20	-	20	-	-	-	-				

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Відповідь на семінарському занятті – 0-5 балів для денної форми і 0-20 балів для заочної

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

5 балів для денної форми (15-20 балів для заочної форми) ставиться за наступних умов: студент активно працює протягом усього практичного заняття; дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство; все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються; правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали для денної форми (10-14 для заочної форми) ставиться за наступних умов: студент активно працює протягом практичного заняття; дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег; недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали денної форми (5-9 для заочної форми) ставиться за наступних умов: студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача; в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача; відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі; не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали для денної форми (3-4 для заочної) ставиться за наступних умов: допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача; студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її; викладає матеріал не достатньо послідовно.

1 бал для денної форми (1-2 для заочної форми) ставиться за наступних умов: студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача; виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

0 балів ставиться тоді, коли студент відмовляється відповідати на поставлені викладачем питання.

Контрольна робота, яка передбачена навчальним планом виконується студентами по темі: «Кримінологічне вчення про особу злочинця».

Студентами необхідно надати кримінологічну характеристику особистості злочинця. Максимальна кількість балів, які може отримати студент – 20 балів. Це стосується студентів, як денної, так і заочної форми навчання.

15-20 балів отримує студент, який надав повну кримінологічну характеристику особистості злочинця. А саме проаналізовані всі відомі соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові ознаки особи і визначений кримінологічний тип злочинця за декількома критеріями.

10-14 балів отримує студент, який в цілому сформував кримінологічний портрет особи злочинця але не дослідив всіх необхідних його ознак.

5-9 балів отримує студент, який не визначив всіх необхідних ознак особистості злочинця і не вірно визначив тип особистості злочинця.

1-5 балів отримує студент, який при наданні кримінологічного портрету особистості злочинця поверхнево дослідив його ознаки та здійснив значну кількість принципових помилок.

0 балів отримує студент, який повністю не виконав завдання.

Підсумковий контроль здійснюється в тестовій формі (40 тестових питань з розрахунку 1 бал за правильну відповідь)

Шкала оцінювання

Набрані бали	Чотирирівнева шкала оцінювання
1-49	незадовільно
50-69	задовільно
70-89	добре
90-100	відмінно

Підсумкова оцінка знань студентів з дисципліни виставляється з урахуванням таких критеріїв:

Оцінки «відмінно» (90–100 балів) заслуговує студент, який міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

Оцінки «добре» (70–89 балів) заслуговує студент, який твердо засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного.

Оцінки «задовільно» (50–69 балів) заслуговує студент, який в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю.

Оцінка «незадовільно» (1–49 балів) виставляється студенту, який не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі; відсутнє наукове мислення, практичні навички не сформовані.

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
4. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antykoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323>
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
6. Про запобігання корупції : Закон України від 14. 10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
8. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698 – VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
9. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2230 – XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
10. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
11. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
12. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
13. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
14. Про запобігання і протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017. № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
15. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ : Видавничий Дім Ін Юре, 2007.
16. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018.
17. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка. Харків – Київ : Золота Миля. 2017.
18. Велика українська енциклопедія. У 2 т. / наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021.

20. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014.
22. Кримінологія: підручник / Харків Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін.; за заг ред. Б. М. Головкіна : Право, 2021.
23. Кримінологія: підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін.; за заг ред. Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2020.
24. Кримінологія: підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018.
25. Віктимологія: навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2017.
26. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017.
27. Запобігання корупції: підручник / за ред. Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2019.
28. Титаренко О. О. Державне програмування протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Промарт, 2019.
29. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФО-П Макаренко, 2014.
30. Ігнатов О. М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: монографія. Харків : Діса Плюс, 2013.
31. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: Ніка нова, 2015.
32. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
33. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ: Ін Юре, 2014.
34. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: Діса Плюс, 2016.
35. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Харків: Ніка Нова, 2012.
36. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2013.
37. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: В справі. 2017.
38. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія. Харків: Золота миля, 2013.
39. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах. Харків: Право. 2009.
40. Бусол О. Ю. протидія корупційній злочинності в Україні в сучасний період: монографія. Київ, 2014.
41. Наркозлочинність (кримінологічний аналіз та протидія): навч. посібник / Я.В. Ступник, О.В. Білаш, Ю.Ю. Варга та ін. Ужгород: Видавничий дім

«Гельветика», 2016.

42. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваїте, 2020.

43. Тимошенко В. І. Шакур В. І. Теоретичні основи кримінології : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2021.

44. Бусол О. Ю., Романюк Б. В. Організована злочинність в Україні : визначення, аналіз, протидія : навч. посіб. Київ: Юрінком-Інтер, 2022.

45. Медицький І. Б. Наслідки злочинності в Україні: теоретичні і прикладні аспекти: монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2020.

Допоміжна література

1. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008.

2. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження: монографія. Харків: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М. 2005.

3. Голіна В. В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні: монографія. Харків: Право, 2012.

4. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення: монографія. Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2010.

5. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне прогнозування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні: монографія. Харків: Право, 2012.

6. Левченко А. М. Литвинов О. М. Протидія впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі. Харків: В деле, 2016.

7. Степанченко О. О. Протидія етнорелігійному тероризму: монографія. Харків: Константа, 2018.

8. Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам: монографія. Київ, 2006.

9. Ступник Я. В., Литвинов О. М. Кримінологічний аналіз механізму протидії наркозлочинності: монографія. Харків: НікаНова, 2012.

10. Денисов С. Ф. Детермінанти злочинності і моделі кримінологічної превенції злочинів молоді: монографія. Запоріжжя: Видавництво КПУ, 2010.

11. Бандурка І. О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади: монографія. Харків: Золота миля, 2017.

12. Пузирєвський Є. Б. Запобігання військовим злочинам. Харків: Ніка Нова, 2011.

13. Машлякевич Д. С., Литвинов О. М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні: монографія. Харків, 2016.

14. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні: монографія. Харків: Право, 2018.

15. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Нариси з кримінології постмодерну.

Харків: Право, 2019.

16. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: монографія; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2016.

17. Шайгуро О. П. Органи місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2019.

18. Сазонов В. В. Забезпечення економічної безпеки України : кримінологічний аналіз : монографія. Харків : Панов, 2020.

19. Фоменко А. Є. Кримінологічна діяльність національної поліції України : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020.

20. Маслова Н. Г. Протидія кримінальному радикалізму в Україні : монографія. Харків : Панов, 2020.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. <https://www.rada.gov.ua> – офіційний портал Верховної Ради України

2. <https://www.kmu.gov.ua> – офіційний сайт Кабінету Міністрів України

3. <http://supreme.court.gov.ua/supreme> – офіційний сайт Верховного Суду

4. <https://ccu.gov.ua/index.php> - офіційний сайт Конституційного Суду

України

5. <https://www.gp.gov.ua> – офіційний сайт Офісу Генерального Прокурора

6. <https://mvs.gov.ua> – офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ

України

7. <https://nabu.gov.ua> – офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України

8. <https://www.mil.gov.ua> – офіційний сайт Міністерства оборони України

9. <https://reestr.court.gov.ua> – єдиний державний реєстр судових рішень

10. https://hcac.court.gov.ua/hcac/info_sud/competence – офіційний сайт Вищого антикорупційного суду

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Храмцов Олександр Миколайович
Шайгуро Ольга Павлівна
Бондаренко Олексій Олексійович
Рибалко Гліб Сергійович

КРИМІНОЛОГІЯ

МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

В авторській редакції

Підписано до розміщення 18.06.2024. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 3,4. Обсяг 0,716 Мб. Зам. № 201/24.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна